

AINO, MARY JA MAIJA - KOLME KULTAKAUDEN SANKARITARTA

Jean Sibeliuksen, Akseli Gallén-Kallelan ja Pekka Halosen 150-vuotisjuhlaa on vietetty näyttävästi eri puolilla Suomea. Näitä kolmea herraa yhdistää kuitenkin eräs paljon tärkeämpi seikka kuin sama syntymävuosi. He olivat onnistuneet saamaan vaimokseen harvinaisen ymmärtäväiset, tarmokkaat ja monitaitoiset nuoret naiset. Ilman Ainoa, Marya ja Maijaa Janne, Akseli ja Pekka olisivat tuskin kyenneet yhtä hyvin rakentamaan suomalaisen kulttuurin kultakautta.

Fennomaaniprinsessoja

Ainon, Maryn ja Maijan perhetaustassa ja elämänvaiheissa on yllättävän paljon yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin he kaikki olivat syntyneet ja kasvaneet vahvasti fennomaanisessa eli suomenmielisyssä kodissa.

Aino Järnefeltin isä oli vapaaherra, kenraali, kuvernööri ja senaattori Alexander Järnefelt, joka oli vakaumuksellinen fennomaani. Hän oli vaihtanut äidinkieltänsä ruotsin jo varsin varhaisessa vaiheessa suomen kieleksi. Ainon äiti Elisabeth von Clodt-Jürgensburg oli pietarilaisen aatelis- ja taiteilijasuvun kasvatti, monipuolisesti sivistynyt ja kirjaimellisesti hyvin intohimoisesti suomalaisen kulttuurin kehittämiseen keskittynyt nainen - hän teki Brofeltin Jussista kirjailija Juhani Ahon. Aino oli käynyt tyttökoulun, mutta vanhempien asumuserokuvioiden takia hän ei ehtinyt aloittaa omia musiikki- tai opettajataropintojaan, koska joutui yhdessä sisarensa kanssa emännöimään isänsä kuvernöörinresidenssiä Vaasassa. Omaa rahaa saadakseen hän teki kuitenkin käännöstöitä mm. Juhani Aholle.

Mary Slöörin isä oli Kaarlo Slöör, hovineuvos, runoilija, suomentaja ja Suomen virallisen lehden päätoimittaja. Tämä viipurilaisen seppämestarin poika oli saanut kansallisen herätyksen jo koulupoikana. Maryn äiti Aina oli Vanhankirkon urkurin, säveltäjä Ehrströmin tytär, jonka Amalia-täti oli upporikkaan sokeritehtailija Kiseleffin vaimo ja Albergan kartanon omistaja. Mary oli musikaalinen ja opiskeli tyttökoulun jälkeen pianonsoittoa Helsingin musiikkiopistossa. Kun avioliitto alkoi hämmöttää, hän kävi talouskoulun.

Maija Mäkisen isä Erik Kuoppamäki oli alunperin kraatarin ja pilkkarunoistaan kuuluisan torpparin poika Alavudelta. Etevä Erik pääsi kuitenkin opiskelemaan kansankoulunopettajaksi Jyväskylässä ja sai siihen tukea Alavuden pappilan Stenbäckeiltä, jotka olivat tunnettuja fennomaaneja. Jyväskylässä Erik Kuoppamäen nimi vaihtui Eero Mäkiseksi. Palattuaan kansakoulunopettajaksi Alavudelle Eero Mäkinen meni naimisiin itseään viisi vuotta vanhemman pappilan vanhapiikaneidin Emilia Stenbäckin kanssa. Epäsäätyinen avioliitto herätti aikoinaan pahennusta, mutta Eero Mäkinen osoittautui varsin pian pappilantyttären arvoiseksi. Hän perusti jo Alavudella ensimmäisen urkuharmoneja valmistavan verstaan, sai lopulta seminaarinlehtorin viran Sortavalasta, loi sinne erittäin menestyneen urkuharmoneja ja erilaisia koulukalusteita valmistavan tehtaan ja yksityisen nikkarikoulun, osti Myllykylän kartanon ja kohosi nopeasti paikkakuntansa henkiseksi ja taloudelliseksi johtohahmoksi.

Maija aloitti tyttökouluopinnot Helsingissä tätinsä Ottilia Stenbäckin johtamassa Suomalaisessa tyttökoulussa ja jatkoi tyttökouluopintojaan Sortavalassa, kun sinne saatiin suomalainen tyttökoulu. Maijakin opiskeli pianonsoittoa Helsingin musiikkiopistossa ja harkitsi jossain vaiheessa jopa opintoja Pietarin konservatoriossa - rahahan ei ollut esteenä.

Fennomanian johtavan filosofin J.V. Snellmanin ja suomalaisen tyttökoulun naiskasvatusideologin Ottilia Stenbäckin mielestä sivistyneiden suomalaisten ja erityisesti sivistyneiden suomalaisten naisten elämäntehtävänä tuli olla suomalaisten kulttuurikotien luominen ja suomalaisen kulttuurin edistäminen. Tähän tehtävään kaikki nämä nuoret naiset oli kasvatettu sekä kotona että koulussa. Todelliseen tulikokeeseen joutui Järnefeltien, Slöörien ja Mäkisten fennomaaninen ideologia siinä vaiheessa, kun teoriasta tulikin käytäntöä eli kun nuo kodin kukkasat ja ihanat fennomaaniprinsessat eivät halunneetkaan avioitua säädyllisten nuorten virkamiehenalkujen kanssa vaan rakastuivat päätä pahkaa epämääräisiin aloitteleviin taiteilijanalkuihin.

Taiteilijanalku sulhasmiehenä

Axel Gallén oli edesmenneen porilaisen asianajajan ja tilanomistajan poika, joka oli käynyt kolme luokaa Svenska normallyceumia mutta jättänyt koulunsa kesken ja päätenyt kokopäiväisiin taideopintoihin ensin Taideyhdistyksen piirustuskoulussa Helsingissä ja sitten Pariisissa. Hän oli Slöörin perheen poikien hyvä ystävä ja vieraili usein sekä perheen Helsingin kodissa että heidän kesäpaikassaan Rapolan kartanossa Sääksmäellä.

Kesällä 1887 Axel ja Mary rakastuivat toisiinsa ja menivät salakihloihin. Slöörit eivät suinkaan olleet avioliittohankkeesta innoissaan, olihan aloittelevan ja lisäksi maineeltaan aika epäsovinnaisen taiteilijan mahdollisuus elättää vaimoan säädynmukaisesti todella heikko. Kun Axel opiskeli edelleen Pariisissa, nuoret rakastavaiset eivät nähneet kahteen vuoteen. Tältä ajalta - heti salakihlauksen jälkeen on tämä pieni katkelma Maryn kirjeestä Axelille:

Kiitos koko siitä ajasta, jonka olit täällä meillä, että soit itsellesi aikaa jäädä tänne – pian kuin uni oli se viikko kulunut, vain muisto on jäljellä – ja toivo meille.

Varsinkin isä-Kaarlo vastusti avioliittoa pitkään, mutta lopulta vanhempien oli annettava periksi. Axel ja Mary vihittiin toukokuussa 1890 - paikalla oli vain lähimmät omaiset.

Johan Sibelius oli Hämeenlinnan edesmenneen kaupunginlääkärin poika. Hänen äitinsä oli jäänyt leskeksi kolmen pienen lapsen kanssa, kun aviomies kuoli nälkätalvena 1867-1868 kulkutautitartuntaan, jonka oli saanut potilailtaan. Perhe jäi puille paljaille, mutta äiti kykeni kouluttamaan lapsensa sukulaisten tuella. Aviomies oli lähtöisin vauraasta loviisalaisesta kauppiassuvusta. Janne oli päässyt ylioppilaaksi Hämeenlinnan lyseosta mutta lakiopinnot vaihtuivat pian päätoimisiin musiikkiopistoihin Helsingin musiikkiopistossa.

Kun Järnefeltin perhe muutti vuonna 1888 Kuopiosta Helsinkiin, perheen nuori musiikkinero Armas aloitti opintonsa Helsingin musiikkiopistossa ja toi pian kotiin lahjakkaan nuoren ystävänsä Jannen, joka oli setänsä ranskalaiset käyntikortit perittyään ruvennut käyttämään nimeä Jean Sibelius. Kiinnostus heräsi heti puolin ja toisin, mutta koska nuorella säveltäjällä oli muutakin vientiä ja Ainoakin kosiskeli kiivaasti mm. hänen äitinsä entinen rakastettu Juhani Aho, suuri rakkaus syttyi vasta syksyllä 1890, jolloin nuoripari meni salakihloihin. Ja näin Aino kirjoitti Jannelleen seuraavana talvena:

Pääasia vaan on, että minä rakastan sinua ja sinäkin (ainakin vähän) minua. Vaikka en minä yhtään sentään luule, että pappa olisi millään tavoin vastaan. Sen mielestä nyt vaan ihmisten ei pitäisi mennä naimisiin.

Vielä oli kestettävä Jannen opinnot Wienissä, saavutettava vähän menestystä ja lupaus opettajanvirasta musiikkiopistossa ennen kuin nuoripari voitiin vihkiä - jälleen aivan tiukasti perhepiirissä - kesällä 1892.

Entä miten syntyi kolmas suuri rakkaustarina?

Pekka Halonen oli ihan tavallisen savolaistalollisen poika Lapinlahdelta. Suku oli kuitenkin taiteellisesti lahjakas ja Pekkakin kulki jo nuorena isänsä apuna koristemaalaamassa kirkkoja. Sieltä hänet keksi Alavuden pappilasta kotoisin oleva arkkitehti Josef Stenbäck, jonka suosituksesta kansakoulun käymätön ja täysin itseoppinut savolaispoika otettiin Taideyhdistyksen piirustuskouluun vapaaoppilaaksi. Henkensä pitimiksi Pekka teki koristemaalarin töitä ja pitkään olivat taideyhdistyksen herratkin sitä mieltä, ettei pojan kannata taiteen takia luopua koristemaalarin hommista. Lopulta Pekka sai kuitenkin stipendin ja lähti opiskelemaan Pariisiin.

Kesällä 1892 Pekka tuli Ranskanmaalta ja lähti Sortavalaan, missä hänen Benjamin-veljensä oli töissä Mäkisen urkuharmoonitehtaalla. Matkalla Sortavalaan Pekka tutustui sisävesilaivan kannella viehättävään pianistinalkuun Maikki Mäkiseen, joka oli palaamassa kotiinsa Helsingistä. Kumpikin oli oikein mielissään tajutessaan, että Pekkallekin oli luvattu koko kesäksi majapaikka Myllykylän hovista Maikin kotoa. Varsin pian tehtailijaisä heitti nuoren taiteilijan ulos talostaan, kun kävi ilmi, että tällä oli vispilänkauppaa heidän Maikkinsa kanssa. Varsinkin Maikin äiti oli kauhuissaan ajatuksesta, että tytär solmisi vielä epäsäätyisemmän avioliiton kuin hän itse. Pekka muutti naapuripitäjään, mutta nuoret pitivät tiukasti yhtä ja menivät vielä samana syksynä Helsingissä kihloihin. Alkoi viivytystaistelu, jota kuvaa hyvin tämä pieni näyte Maikin kirjeestä Pekalleen Pariisiin

Muistan kun toissailtana istuin kutomassa, tuli äiti istui viereeni ja alkoi taas puhua meidän tulevaisuudesta. Sinun pitäisi muka ensin saavuttaa asema ja minä olen muka heikko tyfykseni jälkeen ym samaa vanhaa trallia.

Tässäkin tapauksessa nuorten sitkeys palkittiin. Tammikuussa 1894 Pekka ja Maikki saivat lopulta toisensa - ja kuinka ollakaan hyvin pienimuotoisissa häissä vain lähimpien omaisten läsnäollessa.

Saduissa tarinat päättyisivät toteamukseen *ja he elivät onnellisina elämänsä loppuun asti*. Näiden kultakauden sankarittarien tarinoissa elämänikäinen seikkailu alkaa vasta papin aamenesta.

Häämatka selviytymistestinä

Fennomaaniset taiteilijat valtasi 1890-luvun alussa vahva Karelia-hurmos - Kalevalan laulumailta löytyi vielä sitä alkuperäistä, väkevää suomalaisuutta, jota taiteilijat, kirjailijat ja säveltäjät halusivat kuvata.

Niinpä Axel Gallén lähti Marynsä kanssa häämatkalle itäiseen Suomeen ja kohta seurueeseen liittyi myös Axelin ystävä, ruotsalainen taiteilijakreivi Louis Sparre - häämatka tehtiin siis kolmisin. Pian häämatkan jälkeen Axel ryhtyi maalamaan Aino-triptyykiään loppuun ja Mary sai vuoroin roiskia rantavettä alastomana, vuoroin kurotella veneen kokosta Väinämöisen hahmossa.

Ystävänsä Axelin esimerkkiä noudattaen myös Janne Sibelius vei pari vuotta myöhemmin heti häiden jälkeen Ainonsa Itä-Suomeen. Koska säveltäjä tarvitsi matkalle mukaan myös pianon, sitä raahattiin korpien lävitse ja kuljetettiin yli Pielisen Lieksaan Monolan taloon. Kuherruskesän lopulla Aino totesi tulleensa raskaaksi ja alkoi voida pahoin. Niinpä häämatka päättyi siihen, että Aino hakeutui Kuopioon tätinsä hoiviin ja Janne jatkoi yksin matkaa Raja-Karjalaan kuuntelemaan mm. Pedri Shemeikan kanteleensoittoa ja runonlaulua.

Pekka ja Maija Halonen vihittiin tammikuun pakkasilla, joten häämatka piti siirtää seuraavaan kesään. Nuorenparin ensimmäinen koti oli syrjäinen karjalaismökki lumen keskellä kaukana muista. Kesällä lähdettiin kuitenkin Paltamoon, jossa Halosten oppaana toimi mm. nuori ylioppilas Eino Leino. Täälläkin asetuttiin maalaamaan tiettemmin taipaleiden taakse ja Maija seisoi rantakoivikossa mallina uudessa Jääskén puvussaan, kun Pekka ryhtyi tekemään Neiet niemien nenässä -maalaustaan.

Urheat pienet fennomaaninurikot, jotka olivat taistelleet onnensa ja rakkautensa puolesta, kestivät hienosti nämä ensimmäiset tulikokeensa. Paljon rankempia vaiheita oli kaikille kumminkin luvassa. Vaikka kaikki nuoret aviomiehet olivat kiistatta lahjakkaita taiteilijoita, kullakin oli omat ongelmansa, joita vastaan heidän vaimonsa joutuivat taistelemaan koko elämänsä.

Näkymättömät viholliset

Janne Sibeliuksen ongelmana oli viina - eikä pelkkä viina vaan nimenomaan viiftaus, vuorokausiakin kestäneet ryyppyjuhlat toisten samanhenkiset juhlijoiden kanssa. Ne olivat sekä fyysisesti että taloudellisesti hyvin tuhoisia. Esimerkiksi syksyllä 1898 juuri ennen kuin Aino sai Jannen lähtemään maalle pakoon viinan ja ryyppyseurojen houkutusia Janne oli iloisessa herrasseurassa hajottanut ravintolakabinetin kaakeliuunin. Vaikka perhe muutti ensin Keravalle ja sitten Tuusulaan, kaupunki- ja konserttimatkat johtivat helposti ryyppykierteeseen. Ei ihme, että Sibeliuksen velat kasvoivat miljooniksi huomattavista apurahoista huolimatta. Vasta tekijänoikeustulojen tilitytykset ja merkittävät kansalaislahjoitukset Sibeliuksen syntymäpäivinä saivat talouden lopulta tasapainoon, kun Janne oli jo yli pitkälti 60-vuotias.

Ainon elämän onnellisinta aikaa olivat vuodet 1908-1915, jolloin Janne kurkkuleikauksestaan toivuttuaan ei uskaltanut juoda lainkaan eikä polttaa sikaarejaan. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja tekijänoikeustulojen tyrehtyminen saivat Jannen taas turvautumaan pulloon. Samalla hänen käsiensä vapina lisääntyi ja teki nuottien kirjoittamisesta entistä vaikeampaa. Se johti lopulta Ainolan hiljaisuuteen.

Axel Gallén oli kuulunut samaan vittiporukkaan kuin Janne Sibelius. Hänen ongelmansa oli kuitenkin levottomuus, jatkuva uusien impulssien haku, joka vei perheen ensin vuosikausiksi Ruoveden korpeen kauas ihmisten ilmoilta ja myöhemmin vuosiksi mm. Keniaan ja Uuteen Meksikoon. Mary seurasi miestänsä uskollisesti, toimi hänen maalaustensa mallina, puvustajana, lavastajana ja selviytyi yhä uudelleen alkeellisista oloista, taudeista ja koti-ikävästä.

Pekka Halonen ei ollut samalla lailla viinamäen miehiä eikä levoton vaeltaja kuin Janne ja Axel. Hänen ristinään oli horjuva itseluottamus ja ajoittainen masennus. Taiteellinen ja

taloudellinen menestys antoivat nimittäin odottaa itseään. Maijan rohkaisi miestänsä, kanto hänen puolestaan taloushuolet ja osallistui perheen elatukseen käännöstöillään.

Kiertolaiselämää ja unelma tupatöllistä

Kaikkien kolmen nuorenparin avioliiton alkuvuodet olivat kiertolaiselämää. Kesät ja usein talvikaudetkin jouduttiin asumaan enemmän tai vähemmän sukulaisten nurkissa tai ahtaissa vuokra-asunnoissa, joissa sekä maalaus- että sävellystyö oli vaikeaa. Matka-apurahojen turvin päästiin välillä ulkomaille, mutta useimmiten perheenisät lähtivät sinne yksikseen ja vaimot ja kasvava lapsijoukko muuttivat jälleen vanhempiensa tai muiden sukulaistensa turviin.

Ei siis ollut mikään ihme, että kaikissa näissä kolmessa taitelijaperheessä unelma omasta kodista eli vahvana. Ensimmäisenä oman korpiateljeensa piirsi ja sai valmiiksi Axel Gallén-Kallela, jonka Kalela valmistui Ruovedelle vuoden 1895 aikana. Kevättalvella 1895 Axel oli Berliinissä. Mary oli perheen pienen esikoistyttären kanssa valvomassa rakennustöitä, kun pikku-Marjatta sairastui ja kuoli kurkkumätään.

Maija ja Pekka Halosen kiertolaiselämä päättyi vasta vuonna 1901, kun Tuusulan Halosenniemen hirsilinna saatiin sen verran valmiiksi, että joulukuusen kynttilät voitiin sytyttää oman kurkihirren alla. Sitä ennen perhe oli asunut kolmen pikkulapsen kanssa mm. rantakalliolle pystytetyssä saunarakennuksessa. Neljäs lapsi syntyi vielä keskeneräiseen taloon, josta olivat valmiina vasta kaksi yläkerran huonetta.

Ennen kuin Ainola valmistui vuonna 1904 Aino ja Janne Sibelius ehtivät asua Helsingissä seitsemässä eri asunnossa, Keravalla kahdessa paikassa ja Tuusulassakin vuokralla kesällä 1904 kunnes syksyllä päästiin muuttamaan omaan kotiin. Kesäksi koti yleensä pantiin pakettiin ja asuttiin ilmaiseksi tai ainakin halvemmalla joko Ainon sukulaisten luona tai erilaisissa kesäpaikoissa. Kun perheen kolmas tytär pikku-Kirsti kuoli vähän yli vuoden vanhana lavantautiin, perhe pakeni talveksi Italiaan, jossa myös Ruth oli vähällä kuolla vatsakalvontulehdukseen. Ainolan rakennustöiden valvonnasta kantoi päävastuun Aino, jonka neljäs tytär oli syntynyt edellisvuonna. Kun Janne sortui ryyppäämään kesken rakennustöiden, Aino hälytti lankomiehensä Kitti-herran eli tohtori Kristian Sibeliuksen Berliinistä ja tämä saikin veljen putken lopulta katkeamaan niin että tämä kykeni jälleen konserttikiertueella hankkimaan rahaa talon valmiiksi saattamiseen.

Pelkät seinät eivät kuitenkaan riittäneet kodin luomiseen. Sekä Mary, Maija että Aino osallistuivat vahvasti taiteilijakotien suunnitteluun ja vastasivat suurelta osin niiden sisustamisesta. Tuusulanjärven taiteilijakotien sisustuksiin vaikutti merkittävästi ruotsalaisen Ellen Keyn laaja kodin sisustamista ja henkeä koskenut kirjoitus *Ett hem*, jonka Maija Halonen oli suomentanut jo vuonna 1899 nimellä Kauneus kodeissa.

Kaikki kolme nuorta naista olivat kasvaneet tyypillisissä suomalaisissa säätyläiskodeissa palmuineen, toppahuonekaluineen, peileineen ja tauluineen. Sisustukseen kuuluivat pitsiliinat, etasäärien päälle asetellut valokuvat ja koriste-esineet, samettiverhot, punotut nyörit ja tupsut. Omissa kodeissaan Mary, Maija ja Aino hylkäsivät nämä kaikki - varsinkin Kalelassa ja Halosenniemessä ihanteena olivat talonpoikaiset huonekalut ja tekstiilit kuten ryijyt, tākānät, kotikutoiset verhot ja matot. Piano oli itsestäänselvyys ei vain Ainolassa vaan myös Kalelan ja Halosenniemen ateljeetuvissa. Sekä Mary että Maija säästivät usein

pianolla miestensä työskentelyä. Esimerkiksi Maija saattoi joutua soittamaan tuntikausia, kun Pekan oli muuten vaikea keskittyä maalaamiseen.

Äitejä, emäntiä, vaimoja

Sekä Maija että Aino olivat kumpikin suurperheiden äitejä. Halosille syntyi vuosina 1896-1918 kaikkiaan kahdeksan lasta ja Sibeliuksille vuosina 1893-1911 kaikkiaan kuusi tytärtä, joista siis yksi kuoli vuonna 1900. Galléneille syntyi esikoisen kuoltua tytär Kirsti vuonna 1896 ja kaksi vuotta myöhemmin kuopuspoika Jorma.

Vaikka nuoret taiteilijaperheet olivat sinisenköyhiä, oli kaikissa perheissä koko ajan apuna ainakin yksi piika ja tilapäisesti myös äitejä, anoppeja, naimattomia sisaria tai tätejä. Halosenniemessä piikoja saattoi olla kolmekin ja Ainolan henkilökuntaan kuului vuosikymmeniä keittäjätär ja sisäkkö. Tuon ajan talous vaati kuitenkin rautaista organisaatiokykyä, sillä rahapula pakotti mahdollisimman suureen omavaraisuuteen.

Varsinkin Maija ja Aino olivat kuuluisia puutarhureita. Talouskoulun käynyt Mary kykeni mihin tahansa - hän oli mainio kokki, poltti lasimaalauksia, veisti puuta, maalasi keramiikkaa, värjäsi lankoja ja kankaita, ompeli perheen ja maalausten mallien vaatteet, kutoi sisustustekstiilejä ja opetteli kultausta ja kipsinvalantaa. Kaikki kolme toimivat myös lastensa kotiopettajina. Lisäksi Maija Halonen ehti suurperheen pyörittämisen ohella kääntää lähes parikymmentä romaania, näytelmää ja tietokirjaa ruotsin, norjan ja italian kielestä.

Vaikeuksista huolimatta nämä tarmokkaat naiset eivät olleet vähääkään marttyyreja. "Olen onnellinen, että olen saanut elää hänen vierellään", kiteytti Aino Sibelius elämänsä suuren taiteilijan rinnalla ja samoin tuntuivat ajattelevan myös Maija ja Mary. "Tuntuu, että en ole elänyt turhaan. En väitä, että tämä on ollut aina helppoa. On täytynyt tukahduttaa ja kontrolloida itseä. Mutta olen kovin onnellinen. Siunaan kohtaloani ja pidän sitä taivaan lahjana. Mieheni musiikki on minulle Jumalan sanaa. Sen lähde on jalo, ja on ihanaa elää sellaisen lähteen lähellä."

Kirsti Manninen